

M

Euran Lähteenmien varseen tutkiminen
v. 1918 suoritti A. M. Tanskan

Kertomus allekirjoittaneen suorittamasta tutkimuksesta kiivivareissa Euran pitäjän Lorkkisten kylän Lähteenmäen talon maalla kesäkuussa 1918. Kertomukseen kuuluu 6 vakuu-
kuvaa, kartta ja H. M. 7412: 1-7.

Tutkimushistoriikka.

N. 3 km Panielian asemalta SW on Euran ja Liiskaisten pitäjien rajalla Euran n.s. Kahalan kullamalla Lorkkisten kylään kuuluva Lähteenmäen talo, jonka lähellä harjulla on 3 hiidenkiivasta. Ne on muuten Aarne Europaeuksen tietojen mukaan mainittu Satakunnan hiidenkiivasten luetteloon, SMy tik. XXVII, siv. 174. Näistä roukkioista oli nyt tutkittava suurin, mainitussa kohdassa luetteloon n:o 5^{ksi} merkity. Lähteenmäen talon isäntä oli jo kerran aikaisemmin pyytänyt museosta lupaa tämän vareen hävittämiseen käyttäkseen sen kiviä taloussa tarpeiksi, mutta ei ollut saanut pyyntönsä myönteistä vastausta. Nyt sen sijaan oli vare purettava, koska sen lähelle nummelle rakennettiin uutta taloa Lähteenmäen pojalle Keestaelle, ja navettarakennus tuli rakentaa juuri siihen paikkaan missä kivioukkio oli. Navetan ulkopuolelle tulisi jänään vain n. 3-4 m. leveä kirstale vareen W-reunasta. Kun Lähteenmäen emäntä toukokuun keskivaiheilla uudisti tammikuussa t. v. tekemiensä pyynnön vareen pikaisesta tutkimuksesta, lähti allekirjoittanut tutkimuksen suorittamiseen määrätynä paikalle toukokuun 31 p. Työt aloitettiin kesäkuun 1 päivä aamulla ja jatkettiin siitä 4 p. illaan, jolloin muinaisjäännös kokonaisuudessaan oli tutkittu. Työssä oli joka päivä 8 miestä. Päiväpalkka oli 10 mk.

Kse roukkio.

Tutkittava vare oli ulkonaisesti aivan eheä ja aarteenkaiveluilla säästynyt, kaunis kivikumpu, jonka muoto oli pitkäkäs, niin että 20 m. pituutta vastasi 10-12 m. leveys. Roukkion korkeus oli n. 2 m. Punnittaissa oli laki 2,10 m. yläpuolella O-pisteen, joka oli jotenkin ympäröivän maan normaali korkeus. Vare laski verrattain tasaisesti joka puolelle, keiden profiili-piirroksesta näkyi. Selvimät olivat N ja E puolet. SW kulmalla oli kivikate ohuempaa, joten siinä nähtävästi joskus oli kiviä viskeltä, kuitenkin pohjasta kaivamatta. Kallilla sivuilla oli jonkun verran kiviä, jotka voi avata alkuperäisen reunan ulkopuolelle valuneiksi (vt. kartta 1). - Pinnallaan oli roukkio sannaattunut, ei kuitenkaan yltä ylle, joten se näytti kaikinpuolin selvältä. Puita ei siinä kasvanut. Näkyvät kivet olivat melkoisia, joutossa yhten miehen nostettavaksi liika suurikin.

(vacokuva 1)

Rakenne.

Tutkimuksessa selvisi että roukkion ulkoreuna oli suuria, huolellisesti vierokkain kehäksi asetettuja kiviä. Tämän kehän rajoittama ala oli 19,5 x 10,3 m, ks. kartta. Varaan alkuperäinen muoto oli siis suunnikasmainen, pyöristetyin kulmin. Kehäkivet olivat pois W-sivun keskeltä (n. 2 kiveä). S-sivulla ne eivät myöskään olleet aivan selvät. Molemmilla pitkillä sivuilla oli reuna paikoitellen tehty nähtävästi huolella ladatuista laakakivistä, joita oli asetettu usein 2 pätkisiin. Näin ei ollut laita kummassakaan päädyssä. - Ladelman pituus-suunta oli NNE-SSW.

Ulkokehän sisäpuolella oli n. 1-2 m. leveä vyöhyke jossa kivet olivat asetetut ilman mitään eri järjestystä, pohjakivet suurimmat. Suuria, kahden miehen liikuteltavia olivat ne monin paikoin, nimenomaan E-sivun keskivaiheilla. Löylyjä ei n. 3-5 cm. vahvuudessa kukaan keuhkoseen ollut minkäänlaisia mitten näitä. Vastä pohjamaahan asetettujen kiven välissä ei ollut mitään. Vain W-reunalla kahden pätkekäin reunaksi asetetun laakakiven välissä oli muutama hiolensia.

Sisempi kiviaiteus N. 2-3 m. reunasta lukien alkoi vareen sisäosassa näkyä siinäkökin reunojen suuntaan kivilatomus, tehty suurista päällekkäin ladottuista punaisista laakakivistä, muistuttava nykyäikäistä kivisitten tai (valokuva 2-3) Filiseinää. Latomus oli aivan yhtä ylt' yleensä. Se rajoitettiin kauttaaltaan, ja näin tuli esiin n. 9 x 4,30 m. suuruisen soikea kivipanos joka täytti koko vareen N-puoleisen pään. Seiniä korkeus oli n. 70 cm. Enimmäkseen oli 8-9 laakakiviä levyä ladottu päällekkäin, oli suoraan pohjamaahan. Vain aitauksen SE-kulmassa oli ladelman alla n. 3-4 m. matkalla ikäänkuin kivijalan 5 suurehkoa ^(-pit. 60-70 cm., korke. n. 40 cm. -) toisissaan kiinniolevää harmaakivää. - Kun tähän soikean ladelman rajoittaman alan ylemmät kivet poistettiin, alkoi sen keskellä näkyä valtavan paasiarkun yläseinät ja katto-laat.

Vareen S-osa

Paasiarkku II

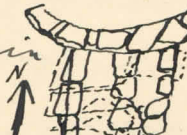
(valokuva 4)

Vareen S-pää ulottui juuri mainitun ladelman S-pään ulkopuolelle vielä 9 m. Siinä rajoittui ensin näkö kiviarokke, jonka pituussuunta oli sama kuin mainitun ladelman ja joka jatkui välittömästi sen S-päästä. Tätäin erikoista N-päätä ei tässä arkulle ollut rakennettu, joten on selvää että se on syntynyt vasta sen jälkeen kuin keskimäinen kiviaiteus jo oli kokonaisuudessaan valmis. Toiselta puolelta täytyy kuitenkin pitää todennäköisenä että se on tehty samalla kertaa ja että kysessä ei ole sekundäärinen haudaus. Arkusta löytyi näet poltettuja luuta, joita oli osaksi sen seinäkivienkin alla, ja jontkun verran ilmeisesti samoin haudaukseen kuuluvia luuta oli myös soikkion eli kiviaitauksen yhden S-puolisen pohjakive alle, kuten sitä purettaissa seivissä. Ymmärtääkseni ^{luut} (vain) josta on muualla poltettu, oli tuotu tähän ennenkin rouskio tai edes arkku kokonaan oli rakennettu, ainostaan sen paikka määrätty, jonka jälkeen rakennettiin kiviaiteus ja siihen liitettyä arkku.

(valokuva 5)

Tämä arkku, kartalla merkity II, oli 2,20 m. pitkä ja n. 1 m. leveä. Kenties on tässä ollut 2 arkku rinnan, keskinäisinä yhteinen. Seivä oli nyt vain W-puoleinen, joka oli aivan yhtä, mutta sen E-puolella oli arkuntapainen, joka

(makyy kuv. 5)

N-pää oli aivan ehjä, ja jonka sisempi leveys oli 60 cm. Tämän arkun(?) pituutta en voi määrittää, sikäsen I-päänsä E-seinä supistui olemattomiin ja kaartui suuntaan SW. Luita paikalla oli, ei kuitenkaan kovin paljon, ja saat-
taa olla että E puoleisen arku on ollut aivan lyhyt ja käsitti vain alueen N-pään. Näiden rinnakkaisarkkeiden keskinäinen suhde on skemaattisesti katsoen (tarkemmin kartassa!) näin Leveys N-päässä (ulommat mitat!) oli n. 2,80 m., pituus n. 2,50 m.

W-puoleinen arku oli tehty niin että sen katonna oli 4 suurta laakakiveä, leveydet resp. 1, 1,10, 1,25, 0,9 m. ja pituudet resp. 1,30, 0,50, 0,60, 0,70 m. Kivet osaksi peittivät toisiaan. - Seinät olivat tehtyt päällekkäin asetetuista laakakivistä, joita oli 5-6 rinnakkain ja 6 päällekkäin pitkällä sivulla ja 2 vierekkäin S-päädyssä. Alimmat laakakivet, jotka olivat keltaisessa pohjamaassa, olivat melkoisia 70 à 100 cm. suuruisia. Arkun sisemmät mitat olivat

Taasikivet katossa olivat 56 ^{à 70} /cm korkeudessa pohjamaasta, ja n. ¹⁰⁰ /cm alapuolella alkuperäisen roukkion huippukivien. - Arkun pohji oli kivetty pienillä laakakivillä, jotka 2 rinnan peittivät sen kokonseen. Arku oli aivan ehjä. Kun sitä ryhdyttiin tutkimaan, löytyi kivien päältä ja väliltä hieman polttetuita, valkoisiksi pestyjä luita. Runsaaimmin löytyi niitä perimantopärien alta keittäisestä hiekkamaasta välittömästi kivien alta, yhtä runsaasti, välillä niin tiheästi että näytivät luujauhoilla, kautta koko arkun. Kuten mainittiin, löytyi jonkun verran luun siruja myös arkun reunakivien alta ja muutamia sellaisia, varmasti in situ, myös seinälaakkojen väliltä melkein arkun katon rajan asti. - Mitkäänlaisia esineitä arkuusta ei löydetty.

Vareen I-pää oli, kuten mainittiin, matalampi muuta varetta ja epäselvempi. Siinä oli melkoisen suuria pohjakivisiä, joista muutama olisi voinut olla "silmäkiviä" onkoisessa vareessa. Kahden seuruksen kohdalla löytyi keittäisestä maasta polttetuja luita (kartalla III ja IV. H. M. 741:6-7). Kun vareen S-rajaa kumminkin oli mielestäni selvä linjakehä, kuultunevat nämäkin haudat alkuperäiseen vareeseen.

Päähaudaus on kuitenkin ollut N-päässä aivan aivan.

Isänsän
kiviaineksen
alueluettelu

Tämä aitaus oli n. 60-90 cm. leveä. Sen ja keuhkella näky-
vän arkeen välinen osa oli täytetty suurehkoilla ilman
järjestyttä asetetuilla kivillä, pohjimmaisena mekkorien
suuria. Niidenkin alla ei ollut varsinaista kulttuurin-
kerrosta, mutta arkeen E puolella, arkeen ja aitauksen välissä
oli pohjamaassa kanttaen a merkityksiä kondaaka poistetuista
luista hajalleen (H. M. 7412:1) Kuten kitalogin on merkity,
löytyi jokuvia luista tältä kondaaka arkeen seinän sisäpuo-
lellakin, joten tässäkin näytetään siltä että hautaus on
toimitettu ennenkuin arkku tai kiviaineksen vielä oli
rakennettu

Paaniarkku I

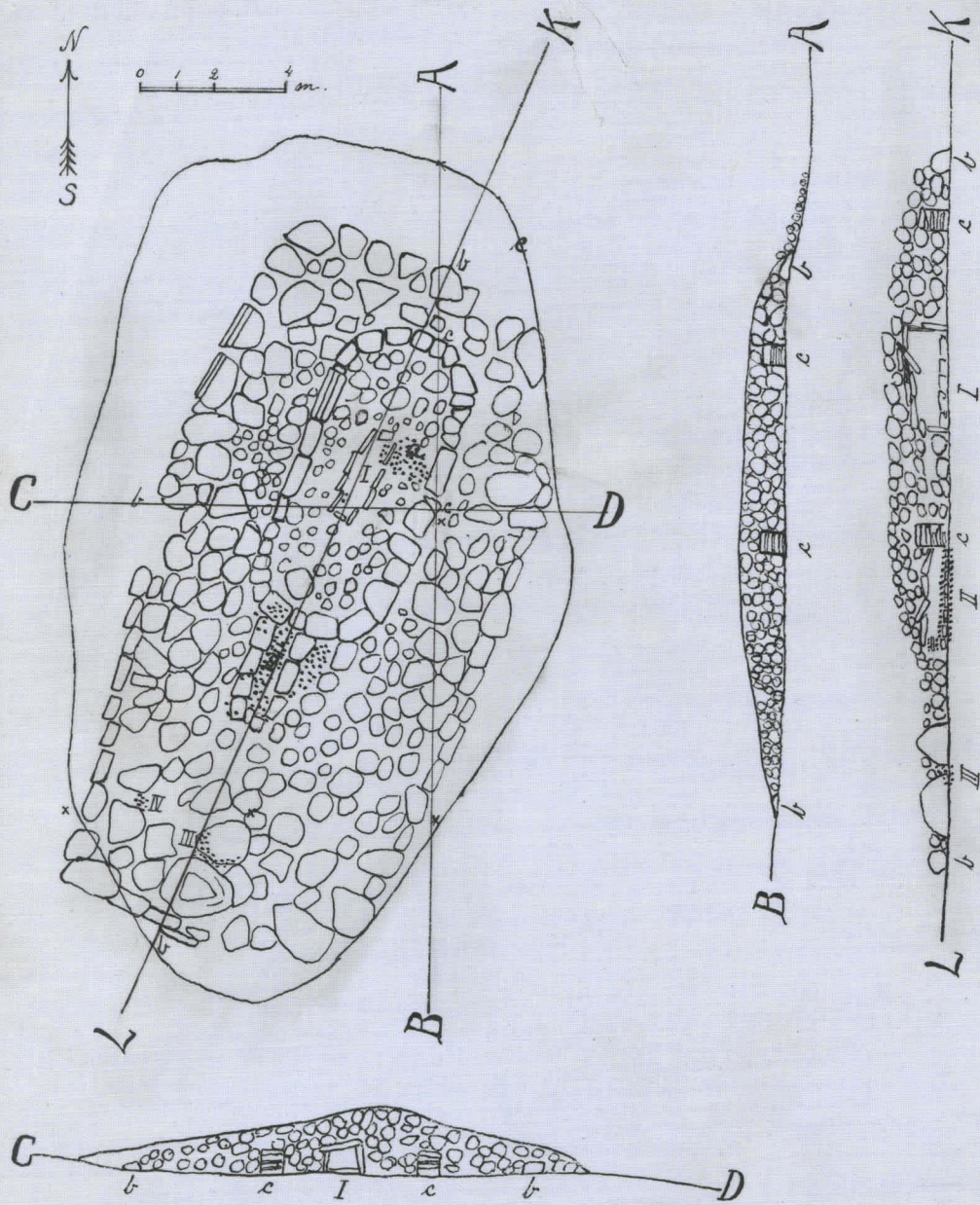
(valokuva 6)

Kun muu roukkio oli purettu, oli jäljellä koko-
naisuudessaan paljastettu vastava laakakiviarkku
vareen keuhkella. Arkkun pituussuunta oli NNE-SSW.
Sen pituus oli 3,50 m, leveys 85-100 cm. ja korkeus 1 m., kaikki
ulkopuolisia mittoja. Seinät olivat pystyjiä kivilaakkoja,
90 à 100 cm. korkeita ja saman levyisiä, n. 15-20 cm. paksuja.
Seinäkievet olivat mekkein pystyt, kuitenkin kalliistuen
hiukan sisälle päin. N-puolisen päädyssä ^{65x60} muodosti 75x75
cm. suuri paasi, jonka yläpään ja kattopäiden välissä
oli pieniä laakakiviä tiukasti. S-päädynä kivi oli hiukan ^{vahvistettu}
Arkkun kattoon oli 4 suurta paasi-kiveä, S-päädyn suuri,
1,35 x 1 m. Muitten laakkojen leveydet olivat 1,10; 0,85; 0,95 cm.

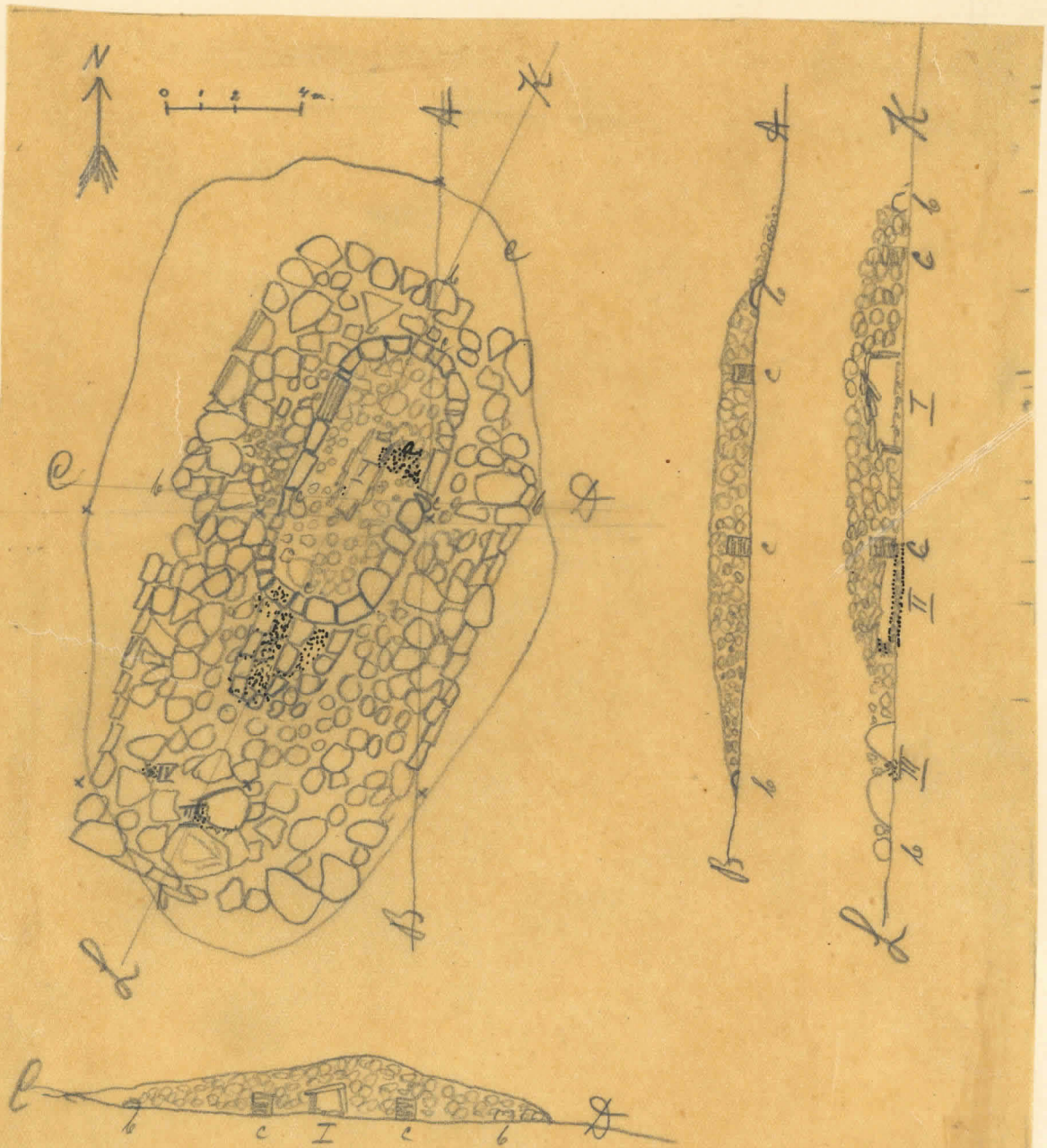
Arkku futkittiin siten että ensin poistettiin katto-
paadet. Silloin näkyi että arkku oli aivan tyhjä, 3,20 m.
pitkä ja n. 70 cm. leveä. Pohja oli laskettu pienillä, n. 5 cm.
vahvoisilla laakavilla, jotka lepäsivät keltaisessa kooke-
mattonassa maassa. Luista ei ollut, lukuunottamatta
jo mainittuja muutamia arkeen E reunaan ja kahla
sivusta sen SW kulmassa. Ellei arkku ole kenotafiohain
täytyy katsoa luultavaksi että siinä on ollut maastun-
muutoksia

Helsingissä 10 p. Kesäk. 1918

A. M. Taavola

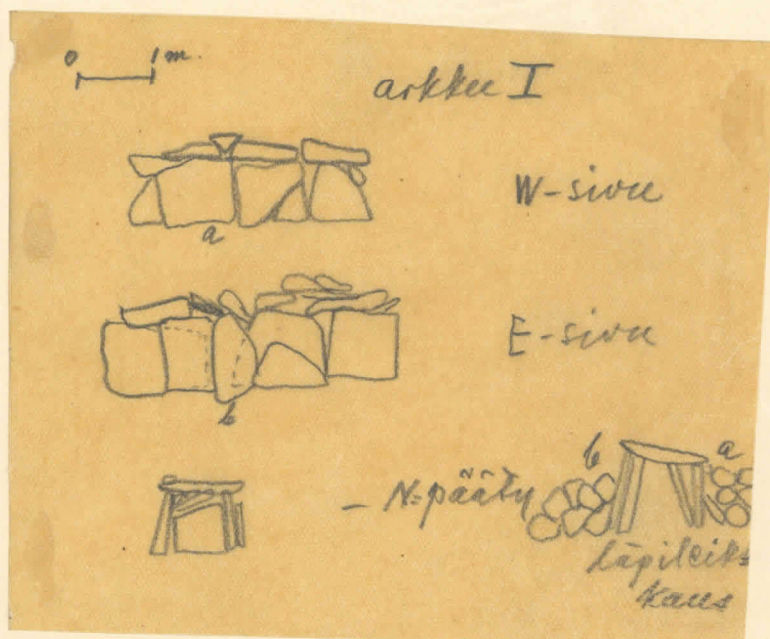

Euran Lähteenmäen talon luona oleva vare.

Eura Lanteenmäen talon luona oleva seinä
 Tutk. A. M. Taavola v. 1918.

- e = aukkoyden kiviseipän raja
- b = alkuper. kiviseipä
- c = soikea kiviseipä
- ☉ = poltettu laita.

Eura Lähteenmäen talon
kuona oleva hiidentuotes
Tutki A. M. T. v. 1918

(5237) N° 1. Väre N-puolelta katsottuna, ennen purkamista

(5238) N° 2. Soikea kiviväytys vären sisästä
N-puolelta valokuvattu

Eura Lanteenmäen tacon
huona oleva hiidenkiviäves
tulki A. M. T. v. 1918

(5239)

N° 3. Soikea kiviäitauus väreän sisässä
NW-kulmasta

(5242)

N° 6. Suuri piasikiviäitauus 1,
soikeen kiviäitauksen sisässä
Väcokuvasta SE kulmasta

Eura Lähteenmäen Falon
luona oleva hiidenkivias
Tutki A.M.T. v. 1918

(5240)

Kuva 4. Paasikiviarkku II,
soikeen kivialtteen S-päässä,
valok. ennen purkamista SW-kulmasta

(5241)

Kuva 5. Sama kattopaidet poistettuina
valok. S-päästä